

891-99

L-44

19 NOV 2011

891.99

L-44

u m . .

ԼԵԻՈՆ ԼԵԻՈՆԻ

„ԻՄ ԷՍՔԻԶՆԵՐԻՑ“

ԳԵՂԵՑԿԻՆ ՏԵՆԶՈՂԸ

Հ Ա Յ Ր Ը

ՄԵՆԱՄԱՐՏ

Ծ Ի Ծ Ա Ղ Ը

1001
1981

«ՊԵՏԸՆԻ»-Ի ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ

№ 1.

02.05.2013

33382

ԻՄ
ՔՈՅՐ ՇՈՒՇԱՆԻԿԻՆ
վախճանած
Իզդիրում 1904 թ. 28 սեպտ.
Եւ
Իւր ամուսին
ՄԿՐՏԻԶ ՄԻՐԻՄԱՆԵԱՆԻՆ
Երախագիտութեամբ նւիրում եմ
Գ Ր Ք Ո Յ Կ Ս

Լ. Լեւոնի

1913 թ. 15 մայիս
Ի զ զ Ի Ր

Թիֆլիս, սպարան Կերեսեղիձե, 1913.

Գեղեցկին Տենչողը՝ Իգդիր—1913

Հայրը՝ » »

Մենամարտ՝ » 1912

Ծիծաղը՝ Ժընևկ—1909

ԳԵՂԵՑԿԻՆ ՏԵՆԶՈՂԸ

Ա. Ահարոնեանին

Դու անցորդի պէս քեզ միայն զգա,
Եւ որպէս ճամբորդ այս երկրի վրա,
Ազատ հայեացքով նայիր ամենքին
Եւ անվերջ քայլէ քո անյայտ ուղին...

Ա. Իսահակեան

— Տակ-տակ:

— Ո՞վ է, անկողնում եմ. ձայնեց Սևակը
ծանրութեամբ:

— Ես եմ, լսեց տանտիրոջ աղջկայ կենս-
ուրախ ձայնը:

— Ի՞նչ կասէք, սիրելի ժամին:

— Նամակ քաղաքային փոստով:

— Բարի, ասաց Սևակը թռչելով տեղից:

«Ժամը 6-ին լինել գետախառնուրդում:

Մարի»

— Վատ չէ... Դարձեալ «մէկը»... ան-
շուշտ... Գնալ... Այո, անպայման պէտք է գնալ...

«Տարիներից ի վեր քայլում եմ, քայլում
եմ առանց դադարի և չեմ գտել... Այդ ճշմար-
տութիւն է, սառը, կարկամեցնող ճշմարտու-
թիւն...

«Կեանք, կեանք... Եւ մարդս այնտեղ մխիթարութիւն պէտք է գտնի քայլելում... այո՛, միայն անվերջ փնտռելու մէջ...»

«Եւ քայլում եմ անդադար... Եւ որոնում անվերջ... Քայլում եմ լացի, արցունքի միջով և լսում իմ յետևից նզովք ու անէծք... Սիրահարները քայլում են ինձ հետ և կիսաճամբին վհատում, մնում... Իսկ ես քայլում եմ... Իսկ ես փնտռում եմ...»

«Եւ երկար՝ անվերջ պէտք է քայլեմ... Ես պէտք է փնտռեմ...»

Սեակը վերկացաւ. լացւելուց յետոյ անցաւ սեղանատուն։ Ժամինը պատրաստել էր տաքուկ ու համեղ նախաճաշ։

— Բարի լոյս, սիրունիկ ժամին։ Օ՛, ինչպիսի նայւածք, նա կարող է կործանել դժոխքի դռները և շղթայել դևերին, սատանաներին։

— Սեակ... ասաց ժամինը, շարժելով մատը։

— Իսկ չէ՞ք մերժիլ նստել իմ կողքին՝ աւելի շուտ vis-à-vis?

— Թողէ՛ք, խնդրում եմ։

— Ինչո՞ւ էք վշտանում, հոգեկան ժամին, երբ գիտէք զնոցի սիրահար նմ, իսկ դուք գեղեցիկ էք։

— Այդ շատ հեռու կը տանի ձեզ, Սեակ։

— Ես ընկճել չը գիտեմ և ձգտում եմ դէպի հեռւի հորիզոնները... Դէպի... Նայեցէ՛ք ինձ, չքնաղ ժամին։

— Օ... .

— Մի ժպիտ, անուշ, հոգեկան ժպիտ և կը վերջացնեմ իմ նախաճաշը։

— Վատ...

— Եւ լաւ...

— Այո՛, և լաւ...

Փայտը թևի տակ, երկու ձեռքով ամուր բռնած, Սեակը բարձրացաւ համալսարանի երկրորդ յարկը, առանց նայելու խոժոռադէմ ուսանողներին, անցաւ, գնաց կանգնեց պարտիզին նայող լուսամուտներից մէկի առջև և յափշտակութեամբ սկսեց դիտել դաշտանկարը, որ գծւում էր հանդիպակած լեռան ստորոտին և բոլոր հեշտանքով ժպտում արևի պսպղուն ճառագայթներին։

— Նայեցէ՛ք այս կախարդին...

— Մի ասէ՛ք, Գլէք, բողոքեց Լիդան։

— Եւ դուք պաշտպանում էք ձեզ տապալուողին, Լիդա,

— Սեակը յանցաւոր չէ, երբ...

— Նա չը պէտք է թոյլ տար...

— Ցանկանում էի... իմ իղձն էր... ես երջանիկ էի...

— ...

— Նա ագնիւ է և շատ յարգելի, քան այն պարոնները, որ խօսում, խորշում են նրանից:

— Սեակն արատաւորում է ուսանողութիւնը:

— Ո՛չ, ո՛չ, Գլէք, ընդհատեց Լիւիան, սխալում էք, նա առաքինի է, իւր կեանքն ընծայաբերել է զեղեցկին, վսեմին, դէպի որը պէտք է ձգտենք և մենք՝ համալսարանի շէմք մաշողներս:

— Դուք ենթակայ էք նրա կախարդութեան:

— Նա կախարդել չը գիտէ:

— Երևի պատրաստ էք նորից յարել նրան:

— Ա՛խ, թէ յաջողւէր... Մըֆիճաց Լիւիան:

— Դուք ցանկանում էք կրկին անգամ թրպրտալ այդ դեի, այդ ճիւղի ճիրաններում, որ ընդունակ է յուսահատութիւն և մահ տարածել անվերջ:

— Պահէք ձեր չար լեզուն և մի համարձակէք անւանարկել առաքինութիւնը:

— Ազատ էք... Ասաց Գլէքն ու հեռացաւ:

Սեակը թողեց լուսամուտը և փայտը դարձեալ թևի տակ, սկսեց մանր քայլերով շրջել միջանցքում:

«Համալսարան... մեծագործող անուն. և՛ տենչալի, և՛ խորհրդաւոր—գիտութեան, վեհի, գեղեցկի տաճար, սրբարան... հա՛-հա՛-հա՛... Որպի-

սի ճարպիկ կատակ... ինչպիսի դառը խաբէութիւն... թշւառ խեղկատակներ...

«Կեանք... ահա որտեղ է խորհրդաւորը... ահա ուր պէտք է փնտռել զեղեցիկը... Մամտաց Սեակը կանգնելով Լիւիայի առջև.

— Ի՞նչպէս էք, գեղեցիկ Լիւիա:

— Շատ բարի էք, Սեակ:

— Ե՛ւ բարի... և՛ չար...

— Երբէք, չարութիւնը ակնածում է ձեզնից և հեռու փախչում:

— Ես ենթակայ եմ նրան, և...

— Ամենևին, Սեակ:

— Եւ նա է իմ էութիւնը...

— Սեակ...

— Տխուր էք,՝ անուշիկ Լիւիա. ձեր նուշաչերը դժւարութեամբ են նայում վշտի—տանջանքի միջով...

— Այդպէս էլ լինելու էր...

— Եւ թախիծը վանել, քշել է ձեր սիրուն դէմքից ժպիտն ու ծիծաղը, խիղճն ու ուրախութիւնը:

— Ես կորցրի ամեն ինչ... յարգելի Սեակ. պատասխանեց Լիւիան, խոնարհելով թաց աչքերը:

— Դուք անձնատուր էք յուսահատութեան, նազելի Լիւիա:

— Որ թափանցել է ուղեղս և հիւծում, սպառում է ինձ:

— Լսում էք, Լիդա, դասախօսութեան զանգը հնչում է:

— Նա խորթ է ինձ համար:

— Ձուր, շատ բան կը կորցնէք, վրաբերեց Սեակը քիժիծաղ:

— Էլ բան չունեմ կորցնելու:

— Յտեսութիւն, բարի Լիդա:

— Գնում էք, Սեակ:

— Ներքե եմ իջնում, նա ցոյց տւեց պարտէզը, մի փոքր շնչելու ծաղկանց անուշիոտութիւնը՝ թարմանալու նրանց հմայքով, գեղեցկութեամբ:

— Ինձ էլ տարէք ձեզ հետ, պաշտելի Սեակ:

— Գեղեցիկը գեղեցիկներն է՛նք, այնպէս չէ, Լիդա, ասաց զգուշութեամբ բռնելով օրիորդի ձեռքը:

— Անարգ, ստո՛ր արարած, դեռ շարունակում ես ոստանի հիւսել... Մումուացին ուսանող-ուսանողուհիները և մտան լսարան:

Արեւի ուշացած ցոլքերը, մոլորած երեխաների նման, անմտօրէն վազվզում էին սարերի ծերպերին և հեալով յետ դառնում, փարւում հորիզոնում թագնուող իրենց մօրը:

Գետը ջինջ, ինչպէս կոյսի կապուտ աչերը, և ծփանուտ, անհանգիստ, որպէս նրա հարուստ կրծքի հեքը, անուշ խշշոցով գլորւում էր նոճի-

ների միջով և գրկում ձախ կողմից գոգը մտնող չարաճճի վտակի պղտոր ջրերը:

— Դուք ուշադիր էք, թէ ինչպէ՞ս հովը անուշ մարմանդով խօսում է սիրահար տերեւներին և նրանց համար հիւսում գեղեցկի զրոյցներ, պատմութիւններ, դիմեց Սեակն ընդառաջելով գետախառնուրդ եկող օրիորդին:

— Ես միայն լսում եմ ձեր հնչեղ ձայնը, որ կախարդում է իմ լսողութիւնը...

— Կամ տեսնում էք, թէ ինչպէ՞ս գիշերն արագ-արագ փաթաթում է զմրուխտ անտառը— նրան լուծում մռայլ, սև գրկում:

— Ես դիտում եմ ձեր խաղաղ դէմքը, որ տիրաբար իշխում է իմ էութեան...

— Դուք կաշկանդել էք ձեր ազատասէր կամքը, օրիորդ Մարի:

— Ես չեմ ուզում նսեմացնել հոգիս պարփակող երջանկութիւնը, գեղեցկութիւնը...

— Գեղեցկութի՛ւն...

— Անեզր, անսահման...

— ...

— Եւ դուք...

— Ո՛չ, ո՛չ,— օրիորդ՝ տարիներից ի վեր ես միայն փնտռում եմ...

— Օ՛...

— Եւ պէտք է քայլեմ իմ ամբողջ կեանքում, առանց գտնելու...

— Դուք որոնում էք գեղեցիկը, երբ...

— Գեղեցիկ է ներքևում հասող վտակի մրմունջը՝ միալար մեղեդին:

— Միայն:

— Եւ վերջալուսի գունեղ կրակը՝ երեկոյեան շողշող շամանդադում:

— Միայն:

— Գեղեցիկ է սաղարթների խորքում համերգող թռչունների ներդաշնակ գեղգեղանքը՝ սիրոյ երգը:

— Միայն:

— Եւ անհունի ծոցում աստղերի մեղմիկ ժպիտը՝ սերովբէների հոգեբնիս օրհներգութիւնը:

— Միայն:

— Գեղեցիկ է արշալուսի հրդեհի տակ լճակի նազանուզ զարթնելը՝ կոհակների մանկան յօրանջը՝ խօլական գրկախառնութիւնը:

— Միայն:

— Եւ սարալանջի ծաղկանց երփներանգ խմբերը՝ սիրատարփիկ ծփանքը:

— Միայն:

— Գեղեցիկ է...

— Իսկ այստեղ, այստեղ... Ընդհատեց Մարին սառնասրտութիւնը կորցրած:

— Ես կարօտ եմ... ես ծարաւի...

— Օ...

— Այո, յարգելի օրիորդ—տարիներ շարունակ փնտրում եմ գեղեցիկը՝ վեհն ու վսեմը.— թւում է այն կայ հեռում, բայց երբ մօտենում եմ, ամեն ինչ փոխւում է պատրանքի և ցնդում, ինչպէս կապուտի ծոցում լուծւող մշուշը:

— Իսկ ես... մրմնջաց Մարին դողալով:

— Դուք գեղեցիկ էք, բայց ձեր գեղեցկութիւնը խակոյն կը ցնդի, հէնց որ... Ո՛հ, ո՛չ...

— Շարունակեցէք, աղաչում եմ, ասաց, պինգ սեղմելով Սեակի ձեռքը, այբւող, դողացող ափի մէջ:

— Ես սարսափում եմ, երբ կիներ ցնցւում, գալարւում է կրծքիս վրայ... ինձ հալածում են նրա մարմնից փչող կիրքն ու զգայասիրութիւնը.— և հեռու, շատ հեռու եմ փախչում՝ հեռուներում շարունակում իմ որոնումները...

— Եւ կանայք, ինչպէս կրակի մէջ վառող թիթեռներ, այբւում են ձեր գրկում իրենց գեղեցկութիւնը:

— Ճիշտ այդպէս:

— Եւ նրանք դարձեալ ձգտում են դէպի ձեզ, յարեց Մարին բոցոտ աչքերով:

— Անդադար:

— Եւ դուք լքում էք նրանց:

— Հէնց այն վարկեանից, երբ նրանք գեղեցիկ չեն...

— ... Սիրում եմ ձեզ, անգին Սեակ, ասաց օրիորդը բռնելով նրա միւս ձեռքը հստակ:

— Մարի...

— Ձեր շունչն այրում, տոչորում է ինձ:

— Օրիորդ...

— Ես կը տամ ձեզ և՛ գեղեցիկը, և՛ վսեմը:

— ... Երախտապարտ եմ:

— Ե՛ւ ամեն ինչ...

— ...

— Այժմ գրկեցէք ինձ:

— Մարի...

— Սեղմեցէք ձեր գրկում այնքան ամուր, որ դադարեմ ապրելուց... Ասաց տեղալով Սեակի դէմքին ջերմ համբոյրների ջղային տարափ:

.

— Այժմ...

— Գնում էք, ճշաց օրիորդը դալկանալով:

— Ես պէտք է քայլեմ...

— Անսխիւրտ...

— ... Ես փնտռում եմ զեղնցիկը:

— Ա՛հ...

Մարին տարածեց անգոր թևերը դէպի Սեակը: Նրա հեկեկանքներն արձագանք տւին ու լռեցին անհունի խորքում...

Հ Ա Յ Ր Ը

Mon Ami, tu n'eo plus, et la vie
recommence:
Voici qu'autour de moi, ainsi
qu'aux jours passés,
La sève du printemps met sur les
vielles branches
Les bourgeons, qui seront des
branches cet été...
Touny-Lerys.

— Ահ, կրկին նա...

Եւ Արուսը աջ ձեռքով սեղմեց սիրտն ու
կուշ եկաւ իմ կողքին՝ նստարանի վրայ: Նրա
գէմքը կորցրեց բնական գոյնը, իսկ շրթունքնե-
րը կապտեցին:

— Ի՞նչ պատահեց, հարցրի շփոթւած:

— Այն գարշելին, այն հրէշը... Նա ցոյց
տուեց ծառուղին:

Դէպի մեզ էր գալիս մի ծերունի. — կռա-
ցած մարմինը ծածկւած էր ցնցոտիներով՝ կեղ-
տոտ, զգւելի. գլուխը բաց էր, ճերմակ մազերը,
միրուքը գգւած, իրար խառնւած. վայրագ աչ-
քերը նայում էին կատաղութեամբ. անճոռնի
բերանը ծամածռութիւններով շարժւում էր և

անախորժ ձայներ հանում ու մի ծիծաղ, խելագար ծիծաղ ֆոֆոում էր նրա աղտոտ դէմքին:

— Խելագար է. ասացի:

— Հէնց այդ խելագարը...

— Ծերունին երեքալով կանգ առաւ մեր առջև, նայեց Արուսին չափ, կատաղի աչքերով, արձակեց մի հառաչանք և դարձնելով քայլերը սկսեց վազել:

— Ծանաչեց՝ նա մեզ յաճախ էր տեսնում միասին:

— Հիւրի... Հիւրի...

— Լսում ես, Լեոն—դարձաւ Արուսը դողալով—ծերունին է, նա կանչում է իր զոհին:

— Հիւրի... Հիւրի...

Նորից լսեց նրա ձայնը՝ մորմոքող հեծեծանքը և ամեն ինչ լռեց, մեռաւ մթութեան մէջ:

— Ամեն անգամ, երբ պատահում է, ցրցւում առաջս, սևեռում է վրաս դժոխային հայեացքը, զննում և ճանաչելով յետ դառնում ու ինչպէս մրրիկ, վազում է կանչելով. «Հիւրի, Հիւրի...»:

— Դու հայհոյեցիր նրան:

— Հայհոյել շատ քիչ է, խեղդել, բղկակել եմ ուզում այդ անարգ, վատ հօրը, որ... Թող, Լեոն, թող չը յիշեմ... Ասաց Արուսը հեկեկալով:

— Նրա կցկտուր խօսքերի տակ թագնւած էր ահաւոր ոճիր, մի քստմնելի արարք:

— Նա մեռել է, մոռանալով Արուսի խընդիրը՝ չը խօսել Հիւրիից՝ հարցրի:

— Մի քանի ամիս է միայն... օհ... ծանր է, շատ ծանր... Նա էլ չը շարունակեց՝ արցունքները խեղդում էին:

Քամին մեղմ զգուշութեամբ փսփսում, կարծես խօսում էր զբօսավայրի ծառերին՝ նրանց պատմում այն սոսկալի արկածից, որ այնպէս ցաւեցնում էր Արուսին:

— Իմ խեղճ Հիւրի, իմ անբախտ քոյր...

— Շատ էիր սիրում նրան:

— Ոչ թէ սիրում, այլ պաշտում էի և նա միանգամայն արժանի էր:

— Գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ էր Հիւրին—շարունակեց Արուսն արցունքով—նուրբ շինւածքին շատ էին գալիս ոսկեգոյն մագերի երկար հիւսկէնները, որ ոլոր-մոլոր անցնում էին նազելի ուսերով և հասնում մէջքին. երկնագոյն աչքերից քաղցրութիւն, սէր էր ծորում. մանկական անուշ ժպիտը միշտ շողում էր կուսական շուրթերին, նրա անմեղ դէմքին:

— Արուս, պատմիր նրանից:

— Տխուր է, շատ տխուր Հիւրիի պատմութիւնը:

— Անշուշտ ընկերուհիներ էիք:

— Մենք սովորում էինք տեղիս օրիորդաց

դպրոցում. Թէ դասարանում՝ նստարանի վրայ, և թէ դասերից յետոյ՝ դրսում միասին էինք ու անբաժան:

«Մի երեկոյ, լարւած ուշադրութեամբ կարդում էի Բէքէլի «Կնոջ ներկայ և ապագայ դրութիւնը», երբ սենեակս մտաւ Հիւրին այլայլւած և սկսեց դառնազին լալ:

— Հիւրի, իմ անգին, ի՞նչ է պատահել, ինչո՞ւ ես լալիս, հարցրի գրկելով նրան:

— Արուս, դժբախտ եմ, շատ դժբախտ...

— Կարող ես մերժել:

— Եւ մերժել, և սպառնացել եմ...

— Ու այդ չի՞ օգնում:

— Ամենևին:

— Պէտք է հասկացնես հօրդ, որ մի քանի ամսից յետոյ կարող ես աշխատել, թեթևացնել դրութիւնը:

— Ա՛խ, մայր, իմ բարի մայր... Մըմնջաց Հիւրին:

«Նա կորցրել էր իրեն. — հօր յայտարարութիւնը, որ պիտի ամուսնանայ իւր հաւանած մարդու հետ, խենթացրել, աշխարհից հանել էր Հիւրիին:

— Այդ չի լինի, ասաց ոտը յատակին խփելով, մենք վճռել ենք աւարտելուց յետոյ մեզ նւիրել կրթութեան՝ աշխատել հազարաւոր խեղճերի համար, որ ծնւում ապրում են խոր սգի-տութեան մէջ...

«Հիւրիի արձակւած մազերը թափւել էին

թաց այտերին, յուզւած կրծքին, դարձնելով նրան էլ աւելի սիրանէր, էլ աւելի հոգեկան:

— Չէս կարող օգնել ինձ, Արուս, ասաց Հիւրին ընկճւած ձայնով և փարւեց ինձ:

— Ամենայն սիրով, սակայն լսիր, հիւ է այն պարոնը, որ ցանկանում է ամուսնանալ քեզ հետ:

— Ես չը գիտեմ, հայրս ասում է, նա շատ հարուստ է և ազդեցիկ:

«Այսօր մեզ մօտ էր եկել մսոտ գլխով, լըպիրշ արտայայտութեամբ մի մարդ: Նա քիթ-քիթի խօսում էր հօրս հետ. ինձ տեսնելիս թողնում էր զրոյցը, գննում գնորդի զգւելի աչքերով և ծծում հաստ պռօշները...

«Երբ նա գնաց, հայրս դարձաւ ձեռքերը շփելով:

— «Հիւրի, իմ անգին, այսուհետեւ էլ խեղճ չենք մնայ. Մկուն աղայ Նաւօեանը ուզում է քեզ. չը նայելով քիչ հասակաւոր է, բայց, ոչինչ գաւազան, դրա տեղ ունի փոզ, որքան սիրտդ կուզի:

«Ես զգւանքով դարձրի երեսս:

— «Հը, դժգոհ ես, գողաց, սեղմելով բոունցքը, ոչ մի հակառակութիւն, թէ չէ...

— «Դեռ սովորում եմ, հայրիկ:

— «Ա՛խ, անզգամ, անպատկառ աղջիկ, ուզում ես գզակս գետնին տալ և խայտառակել, խօսք եմ տւել, խօսք: Այսօրւանից կը թողնես էդ անշահ դպրոցիդ մասին մտածելը և կը պատ-

բասուեա զնալու Մկուն աղի մօտ, նա այգալէս ցանկացաւ:

— Ա՛... չը գնաս, Հիւրի:

— Իսկ եթէ ստիպի:

— Թող ստիպէ, որքան կը ցանկանայ:

— Իսկ եթէ ծեծի:

— Ծեծել... հարազատ հայրը չափահաս աղջկան—այդ անկարելի է, Հիւրի:

— Այսօր էլ... Նա աւելի սեղմւեց իմ կըրծքին և սկսեց նորից արտասուել:

— Հանգստացիր, սիրելիս, հանգստացիր. երբ հեռու կը լինենք այս ճահճացած աւանից... և ինքնուրացութեամբ կը խրւենք գործի մէջ, որ ամենագեղեցիկը, ամենանախանձելին է, դու կը մոռանաս այս ժամերը:

— Արուս, երջանիկ եմ քեզ հետ և չեմ վախենում, ասաց համբուրելով:

— Վախենալու հարկ չը կայ, Հիւրի, միայն, կըկնում եմ, չը գնաս այն մարդու մօտ...

— Վստահ եղիր, Արուս ջան, պատասխանեց և կրկին համբուրելով հեռացաւ:

«Երբորդ օրն էր, ինչ չէի տեսել Հիւրիին: Այն գիշերից յետոյ մնացի անկողնում, սրտիս արատը նորոգւել էր և բժշկի պատւերով պէտք է մնայի պառկած:

«Բաւական լաւ էի զգում ինձ և մեծ ցանկութիւն ունէի գնալ, տեսնել Հիւրիին՝ իմանալ նրա դրութիւնը:

«Պատրաստւում էի դուրս գալ, երբ ցիւրջը մի ապահովագրած նամակ ձեռքին ընդառաջեց:

— «Այստեղ է ապրում օրիորդ Ա. Երևանցեանը:

— Ես եմ:

— Ստացէք խնդրեմ:

«Ես շտապով ստորագրեցի մատեանի մէջ և վերցրի նամակը.— Հիւրիից էր.

«Իմ լաւ Արուս!

Երբ նամակս բերեն քեզ, արդէն մոռացութեանը, յաւիտենականութեանը կը լինեմ: Վճռեցի մեռնել.—

Որքան սփոփանք ու երջանկութիւն կայ այն վայրկեանում, երբ պէտք է լուել չը խօսելու, չը յիշելու տանջանքի սև ու ծանր պատկերները, որ...

Հայր, հայր...

Իմ բարի Արուս, ների, դրժում եմ ուխտը, որ արել էինք՝ միասին լինելու, միասին գործելու:

Ես անկարող եմ.—

Ա՛հ, հայր...

Անցած գիշեր անցկացրի «իմ փեսացուի»

մօտ՝ նրա սենեակում... Ես չեմ պատմի հոգեկան, ֆիզիքական այն տանջանքները, որոնց ենթարկւեցի... Նրանք կը խոցեն քո սիրող սիրտը, քնքուշ հոգիդ:

Հօրս ոճրագործ մտադրութիւնը գիտէի... Ես լուռ հնազանդւեցի, որ «լաւ ապրել կ'որոշանայ»...

Հայր

Վատ աշխարհ:

Յաճախ, շատ յաճախ տխրութեամբ, արցունքներով կը յիշես այն սիրուն ժամերը, երբ ծրագրում, հաշւի էինք առնում ապագայի մեր անելիքը և երջանիկ էինք:

Ինչպէս վաղանցուկ է և՛ ուրախութիւնը, և՛ ամեն ինչ: Մի քանի օր առաջ երջանիկ էի, իսկ այժմ...

Կեանք.

Չար աշխարհ:

Արուս, իմ լաւ Արուս, կը ներես ինձ, այնպէս չէ. դու դարձեալ սիրելով ինձ, կը պահես իմ յիշատակը:

Էլի մի անգամ գրկում, էլի մի անգամ համբուրում եմ քեզ, իմ բարի, լաւ քոյր:

Քեզ սիրող Հիւրի»:

«Ես տեսայ Հիւրիին քաղաքային հիւանդանոցում: Նրան գտել էին ձկնորսները վետի ծանծաղուտում խցղւած:

«Նա պառկած էր երկար սեղանի վրայ, սպիտակ սաւանով ծածկւած: Փակ աչքերից անմեղութիւն, սէր էր կաթում. ժպտը, որով բոլոր մեռեալները ծաղրում, հեգնում են անցաւոր աշխարհը, հանգչում էր դալուկ դէմքին, լուռ շուրթերին. ճոխ մազերը երկուսի բաժանւած, թել-թել ծածկում էին նրա մարմար լսնջը՝ կուսական ստինքները:

«Հայրը այնտեղ էր...

ՄԵՆԱՄԱՐՏ

Մենք ապրում էինք ժընեվի Plainpalais
(Ուսանողական) թաղում և ունէինք Mademoiselle Marchand պանսիօնում կից սենեակներ:

Նա՛ իմ հարեանուհին գեղեցիկ էր, ինչպէս
լուսնկայ գիշերին ծփացող հեղանուշ լճակ, և
նրանից բուրոյ սիրոյ շողին արբեցնող էր, որ-
պէս դարձան նորաբաց վարդ:

Նա յարգում, ընկերս սիրում էր նրան բու-
ռ սիրով—թւում էր, նրանք երջանիկ էին:

Մի առաւօտ, նոր էի բարձրացել անկող-
նուց, երբ դուռս ամուր բախեցին:

— Մի ըռպէով, Կամիլ:

Նա շտապեցի. նա էր՝ իմ հարեանուհին,
գունաթափ և դողդողում էր:

— Ի՞նչ է պատահել, Յօղիկ, հարցրի բըռ-
նելով ձեռքերը:

— Խուսափեցէք, ի սէր Աստծու:

— Ինչից, Յօղիկ:

— Մերժեցէք, աղաչում եմ՝ մի պարոն է
եկել, ինչպէս սեկունդանտ, և մենամարտի կան-
չում ձեզ:

— Ծիծաղելի է:

— Նա պատճառաբանում է, որ վիրաւորել էք իր ընկերոջ:

— Գժւել են, ինչ է:

— Օ՛ր, Կամիլ, սաստիկ վախենում եմ:

— Հանգստացէք, Յօղիկ, և թողէք ձեր յուզմունքը:

Փոքր ինչ յետոյ հարեանուհուն առաջնորդութեամբ սենեակս մտաւ սեկունդանտը:

— Դուք էք, պ. Քօցօցեան. համեցէք, խնդրեմ:

Քօցօցեանը յեղափոխական էր. ես ճանաչում էի նրան Կովկասից. բայց այն մեծ էջրսպրօպրիացիայից յետոյ, գալով ժընեվ մտել էր «յեղափոխական-արիստոկրատներն» շարքը, որ այնքան շատ են Շվեյցարիայում...

— Պարոն, — ասաց ինքնավստահութեամբ — դուք վիրաւորել էք իմ ընկերոջ և արատաւորել մեր պատիւը. ուստի, կամ պէտք է օրիորդի ներկայութեամբ ներդոլութիւն խնդրէք նրանից, կամ...

— Դուցէ և այլոց ներկայութեամբ... Բայց դուք կատակ չէք անում, պ. Քօցօցեան:

— Ինչպէ՞ս թէ կատակ, պատասխանեց, աւելի ցցելով գլուխը — ուրեմն մոռանում էք ձեր տգեղ վարմունքը:

— Ինչեր էք ասում, պ. Քօցօցեան:

— Այո, երէկ գիշեր թատրոնի նրբանցքում

ծիծաղել էք, երբ ընկերս անցնելիս է եղել ձեր կողքով, և օրիորդ Յօղիկը...

— Այ քեզ նորութիւն: — ասացի ընդմիջելով — Ի՞նչ է ձեր ընկերը ցանկանում է որ ամենեւին չըծիծաղեմ, որովհետեւ նա կարող է յանկարծ անցնել իմ մօտով — ասացէք խնդրեմ: — Երեւում է պարոնը շատ վառ երեակայութիւն ունի, այլ կերպ ինչպէ՞ս բացատրել երևոյթը, երբ չեմ էլ ճանաչում նրան:

— Այո, վստահութեամբ կասեմ՝ պ. Կամիլը չի ճանաչում ձեր ընկերոջ. սակայն լաւ չէր լինի բացատրէիք պ. Լօրիսի հետ:

— Ես նրան ոչինչ չունեմ բացատրելու:

— Ո՛հ, ո՛չ — օրիորդը ձիշտ նկատեց՝ դուք պարտաւոր էք անպատճառ բացատրել նրա հետ:

— «Պարտաւոր էք...» Ամենեւին, պ. Քօցօցեան, ոչնչով պարտական չեմ, երբ ձեր ընկերը աւելի բան տարօրինակ է:

Այդ միջոցին մեզ մօտ մտաւ ընկերս՝ Քիլասը: Ես նրան պատմեցի եղածից:

— Լաւ, Կամիլ, — ասաց — Ի՞նչ կայ, գնա բացատրելի պարոնի ընկերոջ հետ և հանգստացրու նրան:

— Հոգեբուժ եմ, ինչ է՝ երբէք:

— Զգուշացէք, պարոն...

— «Մենամարտ...» Հն-հն-հն... Խնդրեմ, ես պատրաստ եմ, և դուք, եթէ չեմ սխալւում, հէնց այդ նպատակով էլ եկել էք.— իմ կողմից ատրճանակ:

— Կամիլ... Ճշաց Յօղիկը, թռչելով տեղից: Ամեն ինչ վերջացած էր: Քօցօցեանը շտապով սեղմեց Յօղիկի ձեռքը և հեռացաւ:

— Թող, խնդրում եմ յիմարութիւններդ.— Թնդաց Քիլասը— ես կը գնամ, կը պարզեմ թիւրիմացութիւնը:

Հանգստացնելով Յօղիկին, որ դեռ յուզւած էր, սկսեցի շահմատ խաղալ նրա հետ, առանց անհանգստանալու, որ անմիտ ախոյեանս կարող էր շուտով «ի վերին Երուսաղէմ» ուղեւորւել:

Գիտէի, ձեռքս չէր դողայ այն աշխարհ ուղարկելու մի թշուառական...

Ինձ ինչ, չէ որ մեռնողը նա էր...

— Ահա թէ «որտեղ է թաղւած եղել շահ գլուխը»,— ասաց Քիլասը հեալով:— Դու, Յօղիկ, սիրում ես ինձ:

— Միթէ դրանում պէտք է կասկածել, Քիլաս, պատասխանեց Յօղիկը շիկնելով:

— Այդ մենք կը տեսնենք:— Ահ, Կամիլ, չարաչար խաբւած եմ, ասաց Քիլասը վրդովւած. նրա ձայնը դողաց ջութակի վերջին հնչիւններէ:

Նման, իսկ աչքերը վառւեցին անսովոր կրակով:

«Քօցօցեանի հետ գնացինք Լօրիսի մօտ. վերջինս դիմեց ինձ լացող ձայնով:

— «Միթէ օրիորդ Յօղիկը չի յայտնել, որ սիրում եմ իրեն, էլ ինչու է ձեր ընկերը ֆրոֆուս նրա շուրջը:

«Ես ցնցւեցի:

— Դուք սիրում էք Յօղիկին:

— «Այո, պարոն, և նա էլ ինձ է սիրում:

— Ինչպէս, Յօղիկը սիրում է ձեզ:

— «Նոյն այն Ժամից, երբ պատահեցինք համալսարանում:

— Այդ սուտ է՝ նա զրպարտում է, մենք լոկ ծանօթներ ենք եղել, հարա տւեց Յօղիկը:

— Սպասեցէք, օրիորդ, այդ կը պարզեմ:— Լօրիսն այնուհետեւ պատմեց այն ամենը, ինչ տեղի է ունեցել իրենց մէջ...

— Ախ, Աստուած իմ, նա ստախօս է, նա սրիկայ է, ասաց Յօղիկ հեկեկալով:

— Ստախօս դուք էք, դուք. — սրտաց Քիլասը— կարգա, Կամիլ. նա ձգեց իմ առաջ մի կապոց նամակներ:

— Այ թէ ինչ...

— Ես նզովում եմ ձեր սեռը— ընդհատեց Քիլասը սրտմտութեամբ, — որ գիտէ խաբել, կեղծել, շողոքորթել ու քծնել... Օ, դուք...

— Հանգստացիր, Քիլաս:

Նա ամբողջ մարմնով ցնցւում էր:

— Եւ ինչո՞ւ այդ բոլորը, — առաջ տարաւ աւելի բորբոքելով, — որպէս զի ցոյց տաք ձեր սեռակիցներին, որ ունէք Լօրիսի և ինձ նման «տխմար» երկրպագուներ, որպէս զի յագեցնէք ձեր անարգ եսը՝ արբենաք, հրճէք, մեզնից վազող կեանքով... «Զոհ, զոհ»... Ահա կանանցդ ցանկութիւնը, և որքան շատ են այդ զոհերը, այնքան պահանջում էք «էլի, էլի»,... Դո՛ւք, դո՛ւք...

Քիչասը էլ չը կարողացաւ շարունակել՝ բոլոր յուզմունքը խեղդում էր նրան:

— Կամիլ, — դիմեց ինձ, — գնում եմ առաւօտեան ժամը 4-ին կը գաս ինձ մօտ Սալէվ¹⁾ բարձրանալով՝ քեզ նշանակել եմ սեկունդատ...

Ծ Ի Ծ Ա Ղ Ը

¹⁾ Ֆրանսական սար է Ժընեվի արեւելեան կողմում:

Մի ծիծաղ է մտել քիթս և անդադար ծիծաղեցնում է ինձ: Նա սկսեց բարակ, շատ թոյլ ժպիտով, որ գնալով մեծացաւ ու փոխեց ծիծաղի. — նման կոհակների, որ աստիճանաբար դառնում են լեռնանման ալիքներ և փոթորկում ջուրը:

— Ծիծաղն էլ յուզեց, փոթորկեց ինձ: Ես ծիծաղում եմ սենեակում՝ միայնութեանս ժամին, ծիծաղում եմ փողոցում՝ մարդկանց բազմութեան մէջ:

Ես ծիծաղում եմ ամեն տեղ:

Մարդիկ, մանաւանդ կանայք նայում են ինձ մեծ հետաքրքրութեամբ: — Ահա այս վերջինների դէմքին էլ ժպիտ եմ նկատում, ժպիտ, որ զիտէ ծիծաղեցնել: Կանայք էլ են ծիծաղում, բայց աւելի եռանդով, աւելի մեծ քրքիջներով:

Ես վարակում եմ կանանց ծիծաղով:

Այլեւ անհնար է փողոցում մնալ, փախչում եմ տուն, մտնում տանտիկնոջս մօտ, ուզում եմ նրան պատմել ծիծաղս. սակայն ի՜նչ, նա էլ է ծիծաղում:

— Ի՜նչ է պատահել, տիկին, ինչո՞ւ էք ծիծաղում, զիմում եմ, աշխատելով պահել ծիծաղը:

— Պարոն՝ փողոցով անցնող կանայք ծիծաղում էին, պատասխանում է, ծիծաղից թուլանալով:

— Բայց, ներեցէք, դժուար ինչ ունիք ծիծաղելու և այն էլ այնպիսի թափով, որ կարող է խախտել ձեր առողջութիւնը:

— Ոչինչ, սեռակիցներին ծիծաղը մոռացնել է տալիս ամեն բան: Օ՛, պարոն, նրանք բոլորը, բոլորն էլ ծիծաղում էին. և ինչպէս... Յաւում եմ, որ չեմ ընկերացել նրանց.— երևի դա նորութիւն է, մի նոր մօղա այսօրւանից քաղաք մտած:—

— Ուրեմն, բարեկամ, պէտք է ծիծաղել: Եւ նա ծիծաղում է ուժգնութեամբ— յիշաւ մոռացած ամեն ինչ:

Ես էլ եմ ծիծաղում. ծիծաղում եմ խենթին յատուկ ծիծաղով՝ անդադար, անվերջ... Ինչ արած, երևի պէտք է ծիծաղել, որ ծիծաղում եմ...

Եւ ես ծիծաղում եմ...

Կէս գիշեր է, թուլացած ծիծաղից մտնում եմ անկողին և իսկոյն քնում. առաւօտեան զարթնում յոգնած, սակայն հանգիստ՝ այն խենթ ծիծաղը էլ չը կայ: Լացւում եմ, հագնւում և ուզում եմ նախաճաշ խնդրել. բայց յիշելով տանտիկնոջս, ես վարանում եմ.—

Եթէ այն չարաճճի ծիծաղը դարձեալ մտնի

քիթս, Աստուծ վկայ, ես կը հիւանդանամ:

Զանգահարում եմ, տիկինը բերում է նախաճաշը, ժպիտը երեսին բարևում ու անցնում:

Ձէ՛, նրա՛ դէմքի չարաշուք ծալքերը բարիբան չեն խօստանում. շատ հաւանական է ճաշին ծիծաղելիս, իսկ ընթրիքին անտանելի կը լինի:

Եւ որոշում եմ հիւանդութեան պատրւակով թէ ճաշը, թէ ընթրիքն ուտել առանձին և չը պատահել տիկնոջ: Ես վճռում եմ մանաւանդ փողոց, փողոց դուրս չըգալ՝ չըտեսնել կանանց ծիծաղկոտ դէմքերը:

Ո՛չ, ես չեմ կարող՝ այս գիշեր պէտք է գնամ պարահանդէս. ի՞նչ կը լինի իմ դրութիւնը այնտեղ՝ մարդիկ խելագար կանաւեն ինձ:

Եւ ես անց եմ կացնում իմ օրը սենակում, կարդալով և սլարտիզում, գլխակոր զբօսնելով:

Շատ քիչ է մնացել մինչև պարահանդէս սկսելը: Արագ-արագ սափրւում եմ կտրելով երեսս աջ ու ձախ. հագնւում եմ նոյն արագութեամբ և նետւելով փողոց, առանց շուրջս նայելու, շտապում եմ կառքերի հրապարակ:

Ես կառք եմ վերցնում, որ ազատ լինեմ ծիծաղներից:

Մօտենում եմ մի կառապանի. խնդրում եմ նրան ծածկել կառքը և շուտով հասցնել Համալսարանի փողոց:

— Պարոն կառքը ծածկելու կարիք չը կայ— նայեցէք եղանակը ի՞նչ...

— Խնդրեմ,— շտապում եմ ընդհատել— յիսուսն աւել կը ստանաք ձեր նեղութեան համար, միայն շտապեցէք՝ ժամանակս շատ կարճ է. աւում եմ և թռչում կառքը:

Ահա և հիւրանոցը, ուր պարահանդէսն է կազմակերպւած: Շտապ-շտապ իջնում եմ ցած. դռնապանուհին բարեւում է բաւականին լուրջ ծիծաղով:

Այդ լաւ նշան չէ, անհանգստանում եմ և ամեն ճիգ գործ դնում, տեղի չը տալ այն անպիտան ծիծաղին, որ գիտէ յիմարացնել:

Ամենայն լրջութեամբ, սակայն ծիծաղի միկրորենքը կուլ տւած, ես բարձրանում եմ աստիճաններով:

Վահ, հէնց նախադանիւրում պատահում եմ մի խումբ կանանց, որ խելահեղ քրքիջներով աղմկել են օդը՝ թնդացնում դահլիճը:

Ուզում եմ յետ դառնալ՝ չուզենալով հանդիսի բաւականութիւնը. բայց երբ վա՛սի դիւրեկան, գրգռող ձայնը դիպչում է սկանջներին, ես կանգ եմ առնում. ուրախութիւնից սիրտս սկսում է արագ-արագ բաբախել և իմ ստները տկամայից վա՛լս պարելու դիրքն են ստանում:

Էլ ճար չը կայ...

Մտնում եմ ներս, և ի՛նչ, տէր Աստուած. ամբողջ դահլիճը, որ զարդարւած է կանացի ծաղրանկարներով, թնդում է ծիծաղից:

Ծիծաղում են պարողները, ծիծաղում նա-յողները, ծիծաղում է նոյնիսկ նւագող խումբը. իսկ կանայք— ան այդ չարաճճի կանայք...

Էլ անհնար է սառնասրտութիւն պահել.— ես էլ եմ ծիծաղում, և որքան ծիծաղում եմ, այնքան կարիք եմ զգում ծիծաղելու...

— Այս ի՛նչ է նշանակում, եղբայր. այս ի՛նչ ցաւ է. միթէ ծիծաղ հիւանդութիւն էլ գոյութիւն ունի. եթէ այն կայ, էլ ոչ ոք չի կարող ազատ մնալ նրա համաճարակից՝ բոլորս էլ ծիծաղի սաղմեր ունենք:

— Ամեն մօղա երևան դալիս միշտ մեծ ընդունելութիւն է գտնում սկզբնական շրջանում, ծիծաղն էլ ինչպէս մօղա, շատ բնական է, հո՞ծ բաղմութիւն կընդգրկէր, պատասխանում է մէկը բարեկամներիցս:

— Ինչպէս թէ մօղա. ի՛նչ է պատահել ձեզ, ասում եմ սրանեղած:

— Լսեցէք, սիրելիս, լսեցէք և դուք կը համոզւէք: Ես կանգ չեմ առնում կանանց զգեստների ձևի վրայ, որը եթէ ոչ շաբաթը, դոնէ ամիսը մի անգամ փոխւում է.— այն քօղերի վրայ, որ մերթ թռչում են նրանց սիրուն գլխին, մերթ ծածկում անուշ դէմքերը: Ո՛չ, ես չեմ խօսում կանանց կրծքերի մասին, որ յաճախ սեղմւում են կօրսէտներով՝ աւելի մեծ, աւելի ուռուցիկ դարձնելու, կամ ազատ են ձգւում, մեզ խեն-

Թացնելու դիտաւորութեամբ... Իսկ նրանց մագերի հազարատեսակ յարդարումը...

— Բայց... ուզում եմ ընդմիջել:

— Բայց ես կանգ չեմ առնում թւածնների վրայ և ձեր բարի ուշադրութիւնը հրաւիրում կանանց ձեռքերի նազանքին, որ այնքան համբոյրներ խլող է... Նրանց խօսելու՝ ձայնի ելեջի վրայ, որ ինչպէս մի հոգեկան նւագ, գրաւում է մեր լսողութիւնը, հարկադրում մըտածել միայն իրենց մասին... Նրանց գիրգ շուրթերի սիրածոր դողին, որ...

— Սակայն ծիծաղը...

— Սպասեցէք, սպասեցէք, բարեկամ՝ դեռ չեմ վերջացրել: Երևի մոռանում էք կանանց աչքերի սիրանուշ հայացքը, որ գիտէ դժոխք տանել... Նրանց գողտրիկ շարժումները՝ շրջագգեստների ներդաշնակելը համաչափ քայլերին, որ այնքան ուշագրաւ է... Նրանց աստածային ժպիտը, որ յուզում է այտերը և սիրալի փոսիկներ կազմում... Իսկ...

— Ընդունենք, այդ բոլորն աւելի սիրելի, աւելի պաշտելի է դարձնում կնոջ— ընդհատում եմ ես— կամ աւելի շուրջ, աւելի փայլ է տալիս նրան. բայց միթէ ծիծաղն էլ կարելի է այդպիսին ընդունել:

— Անշուշտ այո՛, և աւելին՝ այդ դրութեան մէջ կինը շատ թովիչ, շատ դիւթող է: Հապա

նայեցէք Իդային, նա, որ առհասարակ քիչ է զբաղեցնում, այսօր խենթացնում է ինձ...

Նա նոյն Իդան է:

— Ինչպէս թէ նոյն.— Լըբէք տեսել էք, նրա այտերը՝ ներկեն վարդ կարմրով, աչքերն այդ քաղցր, սպանիչ արտայայտութիւնն ունենան՝ նրա կուրծքը այդ օրինակ բաբախի, և...

Թողնում եմ բարեկամիս ու մօտենում կանանց՝ իմանալու նրանց կարծիքը ծիծաղի մասին:—

Ում դիմում եմ ծիծաղով է միայն պատասխանում ինձ:

— Ծիծաղ ու ծիծաղ՝ անվերջ, անսահման...

Արբազի անուշադրութեան շնորհիւ մի քանի
կարեւոր սխալներ են սպրդել:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0349142

33382

